

Проза Олени Пчілки про випробування вірою: особливості нарації

У статті проаналізовано особливості наративу вибірки текстів українських письменників XIX ст. про сектантів. З'ясовано ідеологічну настанову (супровідні теми) та співвідносність із дискурсом антропологічних студій того часу.

Ключові слова: тема сектанта, дискурс, екстаз, сектантство на Україні, прототипна історія, ідеологія й література, наратив.

Один із проникливих читачів української літератури М. Сумцов докоряв письменників за одноманітність, будучи переконаним, що причина у тому, що вони не студіюють реальне життя, а відтворюють його за збірниками етнографів. У приклад ставив росіян із темою розколу [19, с. 420]. Принаймні у питанні вивчення народних релігійних рухів він був не правий. Хоча тема сектанства, або релігійного дисидентства, як толерантно намагалися означити її в журналістиці другої половини XIX ст., і належала до нових, все ж розроблялась.

Українські автори не втрачали інтересу до сектантів упродовж цілого XIX сторіччя (варто згадати хоча б роботи О. Новицького [14], М. Костомарова [6], Панаса Мирного [12], Т. Зіньківського [5]); здійснювалися навіть спроби налагодити контакти із ними [15, с. 45; 21; 7; 4, с. 154–186]. Та здебільшого сектантство вважали привнесеним явищем [див.: 2]. У газеті «Рідний край», наприклад, писали: «...яка взагалі їх освіта? чи мають вони національне самопізнання? чи задумуються вони, – чи хочь чули коли, – про саму святість національної гадки?» [3, с. 2]. Припускаю, що чимало важить фактор мови цього середовища, адже він створював перешкоди до белетризації цієї соціальної проблеми; сектанство відсікалося у сегмент чужого і відтак малоцікавого.

Завдання статті – опис особливостей дискурсу теми сектантів в українській літературі другої половини XIX сторіччя та встановлення ймовірних чинників, які впливали на його формування. У статті аналізуються повість «За правдою» (1889) та оповідання «Рятуйте!» (1897) Олени Пчілки, а також розглядаються «Пророк-многовір»

Ореста Левицького (1885; російською мовою) і повість «Не той став» І. Нечуя-Левицького (1893-4); враховуємо й відсилання до проблеми існування релігійних громад у текстах «По закону» та «Злочинці» Модеста Левицького та начерку під назвою «Секта» до твору «Халамидник» Панаса Мирного (приблизно кін. 70-х, поч. 80-х рр. XIX ст.). При з'ясуванні філософсько-культурологічних питань зверталися до оглядів популярної белетристики про релігійні рухи тих часів та до нарисів історії їх поширення М. Грушевського [4], В. Любаченка [11], Л. Шугаєвої [22].

Вказані вище тексти Олени Пчілки уже аналізувалися в рамках оглядів та під кутом зору ідеологічних і тематичних структур (Л. Дрофань, І. Денисюк, А. Зайцева, Н. Купрата). М. Легкий сумлінно відстежив автобіографічну основу повісті «За правдою» [9]. У книзі «Нечуваний Нечуй» М. Тарнавський окреслює параметри сталого інтересу письменника до «жіночого» питання, ілюструє його на матеріалі тексту «Не той став» [20]. Названі оповідання Модеста Левицького описані в системі дитячих творів та сатиричних інтенцій [10; 24]. Праця «Пророк-многовір» не отримала літературознавчих коментарів.

Важливим елементом статей про сектантів у другій половині XIX ст. стала історизація проблеми, а власне, відстеження точок географічного заселення й часової появи сектантів на українських теренах (тобто трактування їх як іно-культурних практик), а також вказівка на особисте пересвідчення (етнографічні записи, спогади). Дослідницький характер представлення проблеми реалізується у структурі художніх текстів появою персонажа, що займає позицію спостерігача. Змінюється підхід до фокусування оповіді, вона стає «багатоголосою» завдяки уведенню протоколів і свідчень із документів, або їх стилізації (зі збереженням ідіолекту).

У белетризованій історичній студії Ореста Левицького значні фрагменти представляють результати психіатричних освідчень Опанаса Марцинковського, листи-послання «многовіра». Олена Пчілка монтує текст повісті «За правдою» із низки сцен, які відтворюють як реалії праці антрополога-етнографа (бесіду-інтерв'ю, перебіг зібрання, планування й обговорення результатів «польових досліджень», демонстрацію кобзарського виступу), так і структуру наукових доповідей і публіцистичних статей (дискусію з метою верифікації причин між Лук'яненком і Мокієвським); для пізніше

написаного оповідання таке структурування не притаманне. Причому одним із важливих завдань такого етнографа стає просвіта та ідеологічне інформування, наразі у формі навернення до українства¹. І. Нечуй-Левицький у деяких фрагментах повісті фокусом робить то сприйняття священика, то баби Зіньки, яка з гіркотою спостерігає за буднями «недібраної пари», то ображеної невістки, то сина Романа, що «не тим став», читаючи духовні книги. Письменник оповідає про втрачені втіхи («Як мені жаль мого гарячого кохання!» [13, с. 391]), змушує більшість героїв бути мовчазними і спостерігати (невласне пряма мова).

Друковані етнографічні студії забезпечували глибше розуміння феномену, давали можливість типізувати, забезпечували «людськими документами». Саме розказана антропологом В. Ясевич-Бородаєвською історія наверненої у хлисті 17-літньої селянки покладена в основу сюжету оповідання «Рятуйте!»² Проживала дівчина в селі Петрівка Новомосковського повіту.

«Задурила моя Галя, – розказував мені батько однієї такої жертви фанатизму: – не їсть, не п'є, змарніла, як змучена ходе, – ажно тяжко дивиться... І чого тільки ми не робили? Наняли молебень, жінка до знахарьки сходила: пошептала знахарька і на зорю, и на воду, та тією водою Галочку вмила... Аж нічогісенько! Неодмовна дівчина стала, усім потрапляє, та усе чогось журиється. Чи занедужала вона? Чи може кого закохала, та сумує? Може заміж треба? Домишлялись – ми з жінкою»...

Зупинились на останньому припущенні, батьки вирішили віддати дочку заміж. За женихами справи не стала, все ж завидна дівчина на усе село була Галя: і не без статків, і пригожа, і весела! Ще так недавно була вона окрасою усіх вечорниць, там жарти, сміх і пісні були завжди її супутниками! Вступивши у хлистовську секту, де за іншим законом вимагалась безиллюбність, Галі довелось маскувати свою приналежність до секти перед «непосвяченими» и виконувати «для виду» усі обряди православ'я. Стурбована тяжкими

¹ Тут Олена Пчілка покладається на власний досвід, навіть «приписала» чимало власних справ Лук'яненкові із повісті [15, с. 45].

² Наприкінці друкованого варіанту доповіді Варвара Ясевич-Бородаєвська пише про співпрацю із Миколою Лисенком у справі нотного запису мелодій псалмів катеринославських хлистів. Причому уведений у текст оповідання псалмовий спів теж взятий із нарису, цитата містить початок і кінець фольклорного запису [25, с. 234].

думами, вона зовсім розгубилася, не знаючи, що робити, на що рішитися, а не послухати батьківської волі не сміла. Із ким їй було радитись? Довкола самі «чужі», а вирватися до «своїх» нема змоги, бо тоді усе дізнаються. Прийшли свати, покійно вийняла дівчина рушники зі «скрині» і перев'язала руки старостам. Повезли її, накінець, до церкви, перевінчали. Весілля у розпалі, чарка гуляє по руках, скрізь сміх, пісні, танці; одна Галя була до всього байдужа, сумувала; і під зручну мить вона вискочила в сіни, швидко спустилась до погребу, зачепила поясок за перекладину драбини, накинула петлю на шию і... обітниця, дана Богові, була дотримана; вона пішла у вічність, зберегла цноту, у згоді зі своєю новою вірою. Наїхала влада, опитали усіх від малого до великого, довершили усі формальності з огляду і розтину, та знаків насилля не знайшли; констатували факт самогубства й поїхали. І надовго згодом лишалася драма ця загадкою, аж доки батько, перейшовши потім на хлистовщину, уже трохи опісля, дізнався про причину печальної кончини своєї Галочки (переклад на укр.) [25, с. 235–236]

Отож, достовірність та прототипність – одна із прерогатив опрацювання теми в Олені Пчілці й О. Левицького. Інших два Левицьких шукають можливість запропонувати оригінальний ракурс теми й вибагливіші щодо сюжету.

Художні обрядові картини водночас відсилають до дискурсу й етнографічних записів, і медичних освідчень¹. Дослідники-етнографи пишуть про строгу таємничість релігійних відправ, зокрема скопців та хлистів [23; 25], тому, погодьмося, їх опис у художньому творі став складним письменницьким завданням. В українських письменників звично натрапити на образ пораненої, страждаючої істоти (скрикування, стогін, плач); вказується також на трансформований – несамовитий – спів. Стійко підтримується асоціація із голосінням і похованням. Оцих дві образотворчих тенденції найвиразніші: уподібнення до тваринного та візуалізація ситуації отримування ран. Символічним образом жалю за змарнованою молодістю у Нечуя-Левицького стає сцена святкування колодія, її опис уподібнений до дискурсу містичного екстазу («Здійнявши руки вгору, Соломія несамовито крикнула, неначебто вона й справді впустила живу

¹ Олена Пчілка змальовує перебування на релігійних зібраннях як складне тілесне й психічне випробування для сторонньої людини («надто порушаюче вражіння», зі слів Лук'яненка [15, с. 176]).

дитину. Той крик був такий несамовитий та дикий, що переміг клекіт та шум в хаті» [13, с. 402]). Також відзначаю локалізацію у переповнених приміщеннях та вказівку на задуху; й усікання процедури зібрання до екстатичних моментів¹.

Джерелом дискурсу могли служити як особисті спостереження, так і медичні освідчення й протоколи, які щедро друкувалися; їх зміст забезпечував об'ємну панораму зображення, а риторика не завжди подолана письменниками. Художні описи медикалізовані. Ось хоча б порівняти із наданим висновком проф. І. Сікорського про мальованців 1892 року: *«серед загального шуму, крику і безладу одні падають, як від удару блискавки, інші із захватом і жалібно кричать, плачуть, стрибають, плескають в долоні, б'ють себе по лиці, тягнуть себе за волосся, стукають у груди, тупочуть ногами, танцюють, видають якісь звуки і скрики, що відповідають різним емоційним станам ...; або, врешті, імітують собачий гавкіт, кінське ржання та інші дикі звуки»* (переклад на укр.) [18, с. 11; с. 12–13]. Літературне представлення релігійного зібрання принаймні в Олені Пчілці має сповільнений темп, авторка дає і загальний план і вихоплює окремі постаті та портретує їх: *«Люди б'ють себе в груди кулаками повагом, то співають голосно, чуло, неначе стогін розлягається по хаті. А от якась жінка – не стара ще – застогнала справді, слізю заголосила, припадаючи до землі та притуляючи руки до грудей...»* [16, с. 278].

Загальним місцем у творах стало портретування сектантів, причому теж у стилі медичних освідчень: *«... колір лиця його жовтий, очі мутні, виглядає збентеженим і неспокійним [расстроенный]. /.../ якщо напередодні він не зайнятий фізичною роботою, то знаходить на нього похмурість, нудьга і задумливість»* [переклад на укр.; 8, с. 95]; *«і на вроду змінилася, якимось зовсім змарніла, та мов сама не своя стала»* [15, с. 190]; *«Роман спостився, змарнів, зблід, спав з тіла. Очі стали здорові і витрішкуваті; рум'яні уста пожовкли»* [13, с. 395]; *«Оглянулась мати. І справді, бліде таке*

¹ Цікаво, що відомий в українофільських колах літературознавець Д. Овсяніко-Куликовський, який кілька своїх ранніх робіт присвятив осмисленню релігійної практики хлістів («Секта Людей Божих», 1880) та ролі екстазу у ведійську епоху («Спроби вивчення вакхічних культів індоєвропейської давнини у зв'язку із роллю екстазу на ранніх ступенях розвитку», 1883), зіставляв їх і говорив про однакову психологію; і захоплювався діонісійством обрядового танцю-радіння, вдаючись до цілком відмінних асоціацій (кружляння, політ птаха).

та похиле!..» [16, с. 279]. В характерології прописується естетична вразливість: Надезя й Роман милуються природою, Роман гарно розписує хату, Орися Ярошенкова наділена гарним голосом; Орест Левицький підкреслює образні вислови у пророчих посланнях Марцинковського (*«лев панует, тигр за ним, лисица лукавит, волк чужое стадо пожирает, а осел погиб»*) [без перекладу; 8, с. 91]).

Серед персонажів релігійних дисидентів натрапляємо і на чоловіків, і на жінок. Пчілка змальовує й експансивних адептів, і розгублених прозелітів, але не лідерів-пророків. У творі про сектантів українські письменники описують історію поневірян, затримань або страждань; це сюжетна історія мученика віри. Зрозуміло, що в нарисі Ореста Левицького одіссея персонажа, так її іронічно означив автор, досить докладна. Інші письменники вдаються до перверсій: про страждання пишуть, і навіть змальовують моторошні картини тілесних мук від ран, але роблять їх функцією інших персонажів, а не сектантів. Наприклад, Модест Левицький оповідає про поневіряння українофіла, а не євангелика (*«Злочинці»*). У повісті *«За правдою»* Олена Пчілка описує відділений завісою закуток, у якому Надезина тітка запалює лампадки своєму Богові; вона навіть змарніла, як і небога-прозелітка. І. Нечуй-Левицький уводить у сюжет змалювання каліцтва й смерті Соломії, дружини чудернацького фанатика. Лише в оповіданні *«Рятуйте!»* бачимо ледь чи не резюме із антропологічних нарисів В. Ясевич-Бородаєвської: *«...чоловік велику муку приймав сеї зими од своїх же селян: били його, били в волості, били й так, волочили за ноги по степу, головою по замерзлій ріллі, водили босого по морозу, отож він і ноги тоді поодморозжував, досі оті болячки гнояться. Проте нічого з ним не могли зробити!..»* [16, с. 277]

Пишучи про організацію щоденного життя й молитовні зібрання сектантів, автори загалом були схильні акцентували на «інакшості»: аномальній поведінці, моментах екстазу (антропологічний та медичний аспекти). Обговорення доктринальних питань – яким сектанти бачать світ, його початки й кінці, їх концепція людини та її спасіння – усунуте. Дискусії з цих проблем, аналогічні до сцен інтелектуальних полемік у політичних ідеологічних романах, прямо не представлені. Лише І. Нечуй-Левицький з їдким гумором трансформував місіонерську бесіду священика із Романом (у нього вольнодумцем) у картину торгу; отож, подія у сюжеті перекодована й скорочена. Натомість накладаються соціально-політичні смисли

(справедливості/«правди», шлюбу/аскези, опозиції до церкви чи влади).

Як уже зазначалося вище, ідеологічно-політичні аспекти теми неабияк впливають на структурування персонажної групи та образного оформлення нарації. Наскрізна для оповідання «Рятуйте!» антитеза етнографічного матеріалу (весілля за українськими обрядовими вимогами й хлистовського радіння) вишукана естетична знахідка на позначення проблеми культурної інакшості сектантів¹. Настанова «відвойовування» прихована у двозначності заголовку – на відміну від повісті «За правдою». У культуртрегерській роботі із релігійними громадами сектантів, якщо врахувати матеріали, зібрані М. Грушевським [4, с. 154–186], автобіографію Олени Пчілки [15, с. 45], висновки О. Круглашова про політико-соціальні проекти М. Драгоманова із релігійних питань [7], акценти падають на їх українізацію (просвіту) та підтримку у справедливості опору насиллю влади, обстоюванні свободи віри. Безсумнівно, це драгоманівська лінія поведження, суголосна значною мірою політичним проектам російських революційних груп, толстовців різного толку, які найперш прагли використати схильність сектантів раціоналістичних та містичних сект до радикальних експериментів соціального врядування та родинної організації (невизнання шлюбу, спільного виховання дітей, безшлюбність та відмова від сексуальних стосунків)². Драгоманівській лінії відповідає текстуальна стратегія оповідань М. Левицького («По закону» та «Злочинці») та Панаса Мирного («Секта»). Її параметри визначаються етосом прихованої іронії та явної сатири, спрямованих проти наділених владою. Зокрема, у Панаса Мирного поміщик обзиває своїх кріпаків-наймитів «сектою», виявивши їх тверді наміри утікати й зрозумівши, що вони починають організовуватися, допомагаючи один одному.

Обережнішою виглядає позиція й відповідно етос творів двох Левицьких, які виховувалися в священницьких родинах. Орест Левицький іронізує над пророцькими здібностями свого персонажа,

¹ Причому вона уже наявна у прототипній історії. Додається коментар та інша тематизація проблеми дослідницею-антропологом.

² Насьогодні питання ретельно простудійоване М. Еткіндом та М. Саркісянцем [23; 17], які залучають український матеріал, але оминають українську народницьку літературу й самі зусилля декого із української інтелігенції протистояти оновленій російській культурній експансії. До цього сегменту проблем належить і питання ставлення Олени Пчілки до толстовства [1]; воно потребує докладнішого вивчення.

сервілістично вказує на сумішку різних релігійних доктрин («пророк-многовір») та їх прокатолицьку основу, грамотно їх класифікує з теологічного погляду, затративши на це цілу сторінку тексту. Натомість І. Нечуй-Левицький привідкриває роздуми й страхи сільського священика перед появою ревних і начитаних прихожан. *«Батюшка, перечувши, що говорив поміж людьми Роман, і трохи стривожився. ... Роман був дуже богомільний і знав добре святе письмо, а такі люде, як Роман, змінивши свої погляди та пересвідчення, були небезпечні для батюшки: вони приставали на штунду і потім ставали навіть штундівськими пресвітерами і привідцями»* [13, с. 418]. Однак скомпонований письменником сюжет вказує власне на природність такого «результату» просвіти та логічність такого духовного й душевного стану для емоційно вразливих та все ж поодиноких персон. Героєвим поступуванням не скористався жоден «новий пророк» для своїх соціальних проектів. Позиція згідна до переконань О. Левицького (*«фанатик релігійної доктрини, не оригінальний релігійний новатор того часу, скоріш за усе людина, пригнічена різновір'ям, на яке натрапив»* [переклад на укр.; 8, с. 80]). Годі заперечити, що у цих поглядах багато спільного із місіонерськими зусиллями синодального російського уряду.

Серед обраних для аналізу наявні автори, які торкаються теми релігійних дисидентів епізодично («По закону», «Злочинці», «Секта»), у двох текстах йдеться про вольнодумців («Пророк-многовір», «Не той став»), і лише Олена Пчілка образ сектанта робить центральним та, моделюючи його, опирається на антропологічні матеріали. Значущим епізодом сюжетної історії стають моменти екстатичного («порушаючого») зворушення під час релігійного зібрання, руйнування сім'ї, страждання. Прикметно, що художній світ текстів показує, що поширення сектантства стає випробуванням світоглядно-моральних уявлень усіх персонажів. Ідеологічна позиція авторів визначає текстуальну стратегію, суголовна політичним тенденціям епохи (культуртрегерство, місіонерська опозиція), задає модус оповіді від осуду й співчуття до іронії й сарказму.

Література

1. [б.а.] Граф Лев Толстой. *Рідний край*. 1908. №29. С. 2–3.
2. [б.а.] Европейский баптизм – родоначальник малорусской штунды. *Кіевская Старина*. 1885. Т. XIII. Кн. 12. С. 639–650.

3. [б.а.] Хто вони? *Рідний край*. 1908. №27. С. 2–3.
4. Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні. Київ: Освіта, 1992. 192 с.
5. Зінківський Т. Штунда, українська раціоналістична секта. URL: http://zinkivsky.at.au/publ/shtunda_ukrajinska_racionalistichna_sekta/1-1-0-14. (дата звернення 8.08.2018)
6. Костомаров М. Раскол. Исторические монографии и исследования. Москва: Чарли, 1994. 608 с. (Актуальная история России).
7. Круглашов А. Релігія і церква у суспільно-політичних поглядах Драгоманова. *Драма інтелектуала: політичні ідеї Михайла Драгоманова*. Чернівці: Прут, 2000. С. 180–212.
8. Левицькій О. Пророк-многовер, и суд над ним в Києве (1825–1833гг.) *Кіевская старина*. 1885. Т. XII. Кн. 5. С. 79–106.
9. Легкий М. Художня проза Олени Пчілки (історико-літературний шкiц). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2012. Вип. 21. С. 483–491.
10. Липницька І. Жанр сатирично-гумористичного оповідання у творах Модеста Левицького. *Визвольний шлях*. 2006. Кн. 6. С. 50–59.
11. Любаченко В. Історія протестантизму в Україні. Львів, 1995. 227с.
12. Мирний Панас. Подоріжжя од Полтави до Гадячого. *Твори. У 5-ти т.* Київ: Вид-во Академії наук Української РСР, 1954. Т. 2. С. 11–12.
13. Нечуй-Левицький І. Не той став. *Зiбр. тв.: У 10 т.* Т. 6. С. 301–418.
14. Новицький О. Духоборцы. Ихъ исторія и вiроученіе. 2-е изд. К.: Въ университетской типографии, 1882. 288с.
15. Пчілка Олена. Оповідання: З автобіографією / До друку приготував Т. Черкаський. Харків: Рух, 1930. 388с.
16. Пчілка Олена. Рятуйте! *Пчілка О. Твори / Упоряд., авт. передм. і примітки Н.О. Вишнеvsька*. Київ: Дніпро, 1988. С. 267–286.
17. Саркисянц М. Россия и мессианизм. К «русской идее» Н.А. Бердяева: пер. с нем. А. Пименов. Спб.: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 2005. 272с.
18. Сикорський І.А., проф. Психопатическая епидемія 1892 года въ Кіевская губерніи: Оттискъ изъ Университетскихъ Извiстiй за 1893 г. К., 1893. 46с.
19. Сумцов Н. Досветки и посиделки. *Кіевская Старина*. 1886. Т. XIV. Кн. 2. С. 420–455.
20. Гарнавський М. Нечуваний Нечуй. Реалізм в українській літературі; авторизований переклад з англ. Я. Стріхи. Київ: Лаурис; Торонто: Наукове т-во ім. Тараса Шевченка в Канаді, 2018. С. 230–260.
21. Франко І. Баптисти і Мальованці. *Літературно-Науковий Вістник*. 1902. Т. 19. С. 154–160.
22. Шугаєва Л. Православне сектантство в Україні: особливості трансформації: Монографія. Рівне: Вид-во О. Зеня, 2007. 320с.
23. Эткинд А. Хлыст (Секты, литература и революция). Москва: НЛО, 1998. 688 с.
24. Яблонська О. Модест Левицький: «примусити читача оглянутись...». *Левицький М. Вибране*. Луцьк: Терези, 2016. С. 3–15.

25. Ясевич-Бородаевская В. Очерки из истории сектанскихъ движеній въ Екатеринославской губерніи: Оттискъ изъ ж. «Новое слово». М., б.г. С. 215–262.

References

1. Ghraf Lev Tolstoi. [Count Lev Tolstoi]. In: *Ridnyi krai*, 1908, issue 29, pp. 2–3. (In Ukrainian).
2. Yevropeiskij baptism – rodonachalnik malorusskoj shtundy. [European baptism is a forefather of malorussian sectarian groups]. In: *Kiievskaya Starina*, 1885, vol. XIII, issue 12, pp. 639 – 650. (In Russian).
3. Khto vony? [Who are they?]. In: *Ridnyi krai*, 1908, issue 27, pp. 2–3. (In Ukrainian).
4. Ghrushevskiyi M. *Z istoriyi relihiinoyi dumky na Ukrayini* [To the history of religion thinking in the Ukraine]. Kyiv, 1992, 192p. (In Ukrainian).
5. Zinkivskiyi T. *Shtunda, ukrayins'ka ratsionalistychna sekta*. [Schtunde, the Ukrainian rationalistical sectarian group]. Available at: http://zinkivsky.at.au/publ/shtunda_ukrajinska_racionalistichna_sekta/1-1-0-14. (in Ukrainian).
6. Kostomarov N. *Raskol. Istoricheskiye monografii i issledovaniya* [Raskol. Historical monographies and essays]. Moscow, 1994, 608p. (In Russian).
7. Kruhlashov A. *Relihiya i tserkva u suspilno-politychnych pohlyadach Drahomanova*. [Religion and Church in social and political conceptions of Drahomanov]. In: *Drama intelektualna : politychni ideyi Mychaila Drahomanova*. Chernivtsi, 2000, pp. 180 – 212. (In Ukrainian).
8. Levitskii O. *Prorok-mnogover, i sud nad nim v Kiyeve (1825-1833gg.)* [Prophet of many religion tenets]. In: *Kiievskaya Starina*, 1885, vol. XII, issue 5, pp. 79–106. (In Russian).
9. Lehkyi M. *Hudozhnya proza Oleny Pchilky (istoryko-literaturnyi shkits)*. [Fiction prose of Olena Pchilka (historical and critical essay)]. In: *Ukrayina : kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist', derzhavnist'*, 2012, issue 21, pp. 483–491. (In Ukrainian).
10. Lypnytska I. *Zhanr satyrychno-humorystychnoho opovidannya u tvorach Modesta Levytskoho* [Genre of satirical and humorous tales in works of Modest Levytskyi]. In: *Vyzvolnyi shlyach*, 2006, issue 6, pp. 50–59. (In Ukrainian).
11. Lyubachenko V. *Istoriya protestantyzmu v Ukrayini* [History of protestant movement in the Ukraine]. Lviv, 1995, 227p. (In Ukrainian).
12. Myrnyi Panas. *Podorozhzhya od Poltavy do Hadyachoho* [Travel from Poltava to Hadyach]. In: *Tvory : U 5 tomach*. Kyiv, 1954, Vol. 2, pp. 11–12. (In Ukrainian).
13. Nechui-Levytskyi I. *Ne toi stav* [It's not He]. In: *Zibrannya tvoriv: U 10 tomach*. Kyiv, 1966, vol. 10, pp. 301–418. (In Ukrainian).
14. Novitskij O. *Duchobortsy. Ich istoriya i veroucheniye* [Duchobortsy. The history of the group and their teaching]. Kyiv, 1882, 288 p.
15. Pchilka Olena. *Opovidannya: Z avtobiohrafiiyeyu* [Short tales: Autobiography is added]. Kharkiv, 1930, 388p. (In Ukrainian).

16. Pchilka Olena. Ryatuite! [Save her]. In: *Tvory*. Kyiv, 1988, pp. 267–286. (In Ukrainain).
17. Sarkisiant M. *Rossia i messianizm. K “russkoi idee” N.A.Berdiaieva* [Russia and missioners. About Russian idea of N.A.Berdyaevev]. Sankt-Peterburg, 2005, 272p. (In Russian).
18. Sikorskii I.A., prof. *Psichopaticheskaia epidemia 1892 goda v Kiiavskoi gubernii* [The psychopathic epidemic of 1892 in the Kiev province: imprint of university news for 1893]. Kyiv, 1893, 46 p. (In Russian).
19. Sumtsov N. *Dosvetki i posidelki* [Village young peoples’ gatherings]. In: *Kiievskaya Starina*, 1886, vol. XIV, issue 2, pp. 420–455. (In Russian).
20. Tarnawsky M. *Nechuvanyi Nechui. Realizm v ukrayinskii literaturi* [The All-encompassing eye of Ukraine]. Kyiv, Toronto, 2018, pp. 230 – 260. (In Ukrainain).
21. Franko I. *Baptysty i Malovantsi* [Baptist christianians and Malovantsy Sectarrians]. In: *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, 1902, issue 19, pp. 154–160. (In Ukrainain).
22. Shuhayeva L. *Pravoslavne sektantstvo v Ukrayini: osoblyvosti transformatsiyi* [Sectarrians in Ortodox Church in the Ukraine: peculiarity of transformation process]. Rivne, 2007, 320 p. (In Ukrainain).
23. Etkind A. *Chlyst (Sekty, literatura i revolyutsiya)* [Chlyst (Sectarian groups, literature and revolution)]. Moscow, 1998, 688p. (In Russian).
24. Yablonska O. *Modest Levytskyi: “prymusyty chytacha ohlyanutys’...”* [Modest Levytskyi: “have forced a reader to glance once more”]. In: *Levytskyi M. Vybrane*. Lutsk, 2016, pp. 3–15.
25. Yasevich-Borodayevskaia V. *Ocherki iz istorii sekstantskich dvizhenii v Yekaterinoslavskoi gubernii* [Essays about history of sectarians’ movements in Yekaterinoslavskaya province]. Moscow, without data of publication, pp. 215–262. (In Russian).

Raya Tkhoruk. Prose Texts by Olena Pchilka about Tentation of Strength of Faith: Description of Narrative. The author deals with some markers of literal parameters of theme about religion sectarians in seven texts of the Ukrainian writers in the second half of XIX century. It’s exposed writers who uses the sectarian theme as marginal (*Po Zakonu [In Line of Law]*), *Zlochyntsi [Criminals]* by Modest Levytskyi, *Sekta [Sectarrians]* by Panas Myrnyi), and who interprets it as a story about religion free-thinking (*Prorok-mnogover [Prophet-Eclectic]* by Orest Levytskyi, *Ne toj stav [He’s Another Person]* by I. Nechui-Levytskyi), and Olena Pchilka is the only author to put figure of sectarians into the core of text structure (*Za pravdoyu [In a Way to Justice]* and *Ryatuajte! [Save Her]*). Narrative in Olena Pchilka’s texts is based on anthropological materials. There is a constant visual image in those texts: description of people to be singing psalms and to go in ecstasies. Ideological textual strategy correlates with political tendencies of that time (missionary opposition, charging of cultural leadership).

Key words: theme of religion sectarian, ecstasies, discourse, story-prototype, sectarianism in the Ukraine, narrative, ideology and literature.

Тхорук Раїса Леонтіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Рівненського державного гуманітарного університету, pletenytsia@ukr.net

УДК 821.161.2'05-1/9.09Пчілка+821.161.2'05.09(092)

Ольга Яблонська

Творчість Олени Пчілки: шевченківський дискурс

У статті проаналізовано особливості жанрового та ідейно-тематичного втілення шевченківського дискурсу у творчості Олени Пчілки. Зокрема досліджено поетичну шевченкіану, «український дитячий театр» та публіцистичні статті. Зауважено роль народницької традиції, специфіку інтертекстуальності в художніх текстах, святковий вимір подієвості драматичних творів, актуальність публіцистичних статей.

Ключові слова: шевченківський дискурс, поетична шевченкіана, «український дитячий театр» Олени Пчілки, інтертекстуальність, рецепція, публіцистична стаття.

Літературний і соціально-національний авторитет Т. Шевченка засвідчений виразною традицією другої половини ХІХ ст. У вінок шани поета складено численну поетичну шевченкіану, починаючи ще з 1841 р. (О. Афанасьєв-Чужбинський, О. Корсун). У силовому полі «Кобзаря» творили поети пошевченківської доби. Музично-інтонаційний аспект підкреслено й у назвах поетичних збірок П. Чубинського («Сопілка» (1871)) та І. Манжури («Степові думи та співи» (1889)). Як відомо, окремим виданням твори П. Гулака-Артемівського за життя не виходили, тільки в 1877 р. вони побачили світ у книзі «Кобзарь П. П. Артемівського-Гулака». Показовою є й назва поетичної збірки переспівів чужомовних текстів П. Куліша «Позичена кобза» (1897).

Примітно, що Перебендя – один із псевдонімів письменника О. Кониського, автора ґрунтовного дослідження «Тарас Шевченко-Грушівський: Хроніка його життя» (1898, 1901).